

Az erőszak aspektusai a Munkára, Harcra Kész mozgalom propagandájában — Különös tekintettel a mozgalmat népszerűsítő módszerekre 1948–1951 között

Jakab Péter

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar — doktorandusz

Puskás Múzeum — tárlatvezető

Bevezetés

Tanulmányomban a Munkára, Harcra Kész (MHK) mozgalom propagandáját mutatom be, különös tekintettel a népszerűsítésben lévő erőszak különböző aspektusaira. A propaganda elsődleges célja a fiatal generációk mellett az üzemi és paraszti társadalom tömegsportba, így a mozgalomba való csatlakozása volt.

Dolgozatomban az írásos propagandát tárgyalom a *Népsport* forrásain, valamint további folyóiratokon keresztül vizsgálva az erőszak különböző formáit. Hazánkban a *Népsport* az egyik legkedveltebb újságnak számított. Legnagyobb előnye, hogy anyagilag is könnyen beszerezhető, nyelvezete könnyű volt, így a szöveg megértése sem igényelt különösebb műveltséget vagy képességet az olvasáson kívül. A mindenkori politikai vezetők ezt a lehetőséget felismerve hangoztatták és propagálták saját ideológiájuk felsőbbrendűségét. Dolgozatomban ezek mellett kiemelt figyelemmel tárgyalom az Országos Sport Hivatal (OSH) által meghirdetett Sportakadémia szemináriumait. Ezen előadásorozatok elsődleges célja a MHK mozgalom propagálásán túl — a marxista sportfelfogásban — az új sportvezetői réteg kiképzése, valamint a már sportszervezőként tevékenykedők átképzése. A hat előadó között különböző foglalkozású személyek különböző témákon, de ugyanolyan perspektíván keresztül mesélték el adott témájukat, és igyekeztek megszólítani a hallgatóságot. Ez amiatt volt fontos, mivel az előző politikai berendezkedésben a sportélet körül tevékenykedőket részben vagy teljesen mellőzni kezdték, sokukat ellentétes ideológiai meggyőződésükből pedig szándékosan nem foglalkoztatták a magyar sport vezetői. Ebben az agitációs módszerben jelen volt az írásos eszköz is, mivel 1949 tavaszától füzet formában ezeket kiadták, továbbá a személyes agitáció is, mivel ezeket az előadásokat hallgatóság számára tartották.

A Munkára, Harcra Kész mozgalom és a tömegsport meghatározása

A Munkára, Harcra Kész (MHK) mozgalom a Szovjetunióban létrehozott *Gotov k trudu i oborone SSSR (GTO)*¹ testnevelés- és tömegsportmozgalom magyarországi megfelelője volt. A kommunista párt törekvése a tömegszervezeteken (gyárak, üzemek) és iskolákon keresztül a tömegsport létrehozása volt, amely ilyen módon az új „szocialista embertípus” megteremtését kívánta elősegíteni. A kommunista sportfilozófia fő hitvallását jelentette a tömegek testnevelő és sportfoglalkoztatottsága, a testedzés minél nagyobb létszámú végzése.

A tömegsport ilyenfajta megalakulásának feltétele volt a kommunista szovjet testnevelés megteremtése is. A cári Oroszország kollektív felszámolása után a politikai, gazdasági és társadalmi életben eszközölt erőszakos érdekérvényesítés után miképp az oktatásban, úgy a testnevelésben és a sportolásban is távlatokat hirdettek. A szovjet testnevelés leendő feladatai a III. Oroszországi Komszomol kongresszusán (1920. október 2–10.) kerültek napirendre. Az októberi gyűlésen Lenin hangsúlyozta a testnevelés fontosságát és annak kiemelkedő szerepét a szovjet embertípus megformálásában. Felszólalásában kardinálisnak tartotta a felnövekvő ifjúság kommunista ideológiai szerinti testi nevelését, mely ilyen módon a kommunista társadalom kialakulásában is hasznos szerepet fog betölteni.² Lenin halála előtt egy évvel, 1923 júniusában jutott tettelegességig az általa vázolt testnevelési törekvés: megalakult az ország Legfelsőbb Testnevelési Tanácsa, melyet a további járásokban és megszállt köztársaságokban is megszerveztek, ezzel ellátva a hatalmas ország testnevelési feladatait. 1925-ben az Oroszországi Bolsevik Párt Központi Bizottságának határozatára hivatkozva újabb irányokat jelöltek ki:

„A testnevelést nemcsak úgy kell tekinteni, mint testnevelés és edzési lehetőséget, vagy mint a fiatalság kulturális, gazdasági és katonai képzéseinek egyik oldalát (lövészet stb.), hanem mint a tömegnevelés egyik eszközét. [...] A testnevelés az általános politikai, kulturális nevelés egyik elvészthatatlan alkotórésze.”³

A testnevelésre így módon tehát nemcsak mint egészségmegőrzési módszerre számítottak, hanem sokkal magasabb feladatot szántak neki, elsősorban a tömegnevelés egyik eszközeként kívánták hasznosítani.

A Szovjetunió tömegsportmozgalmának gyakorlati ötlete 1931-ben a KOMSZOMOL (Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség), a Szovjetunió Kommunista Párt ifjúsági tagozatának a kezdeményezése volt. Az új testnevelési program (GTO) 1931. március 11-én került megszervezése, ezzel létrejött „A Munkára és a Szovjethaza Védelmére Kész” össz-szövetségi testnevelési rendszer. A GTO rendszerét A Szu. Népbiztosi Tanácsának 1955. számú rendelete 1939. november 26-án újabb intézkedésekkel egészítette ki: a testnevelésnek át kell vennie a GTO testnevelési rendszerét, ezeket a szövetséges köztársaságoknak is alkalmazniuk kell 1940. január 1-től.⁴ Az 1940-es évek elején a nemzetközi helyzet alakulására

¹ A Munkára és Szovjetunió Védelmére Kész.

² ENDRÓDI 1951: 53.

³ ENDRÓDI 1951: 55.

⁴ RIORDAN 1977: 128–129.

reagálva ugyanekkor vezették be a mozgalmába a katonai kiképzés alapvető elemeit is: kúszást, katonai menetelést, gránáthajtást, fa- és kötélmászást, lőszeresdoboz-cipelést, és különböző közelharc stílusokat is oktatni kezdtek.⁵

Az MHK propagandájának ismertetése előtt indokoltnak tartom a tömegsport fogalmát tisztázni. Az magyar értelmező kéziszótárra hivatkozva a tömegsport

„Nagy tömegektől űzött vagy nagy tömegek körében népszerű sportág”

jelentéssel bír.⁶ A napjainkban hivatalos definíció túl az 1958 novemberében a Magyar Testnevelési és Sport Tanács Tömegsport Bizottsága vitaülésén a tömegsport kérdéséről is állást foglaltak:

„A tömegsport olyan társadalmi és egyben egyéni tevékenység, melyen az összlakosság minél nagyobb létszámának tudatos (önkéntes) tényleges és rendszeres testedzését, illetve sportolást értjük.”⁷

A tömegsport jelentésének kérdését Hepp Ferenc számtalan megjegyzéssel, gondolattal és kiegészítéssel ellátta. Meglátása szerint a megfogalmazott definíció túlságosan komplex, sokrétű tevékenységet foglal magában. A bizottság megállapítása szerint tehát minél nagyobb létszámú, tudatos és önkéntes rendszeres sportolást értettek tömegsport alatt. Értelmezésüket levezetve a „tömeg” szó elsősorban a mennyiségre, szó szerinti jelentésére utal, a „sport” szó alatt pedig a rendszeres testedzést értették. A megfogalmazáshoz Hepp hozzáfűzte, hogy ebben az értelemben a tömegsport részét képezi a 10 perces otthoni torna, vadászat, horgászat, túrázás is, mivel nincsen megszabva a sportolás módja vagy formája, egyetlen kikötésük, hogy nagy számban, önkéntesen és rendszeresen történjen mindez.⁸ Hepp közlésében kiemelendő a definíció magyarázatakor a „tudatosság” és az „önkéntesség” szavak jelentése. Megállapításában úgy látja, hogy sokan nem a mozgás értékeinek felismerésen alapuló meggyőződéséből, hanem szórakozás gyanánt vagy élménykeresésből adódóan, mozgásigényük kielégítésének céljából kapcsolódnak be a tömegsport valamilyen formájába.⁹ A tömegsport jelentésének megértésére az élsport is tárgyalásra került, mely két kategória között a fő különbséget a teljesítmény mértékében látták. Az élsport fő célkitűzése a minél nagyobb teljesítmény elérése, a versenyzőnek sok esetben a saját teljesítőképességét kell felülmúlnia, sportolásának célja elsősorban nem az egészség megőrzése, hanem testének maximális felhasználásával az elsőség megszerzése. A folyóirat ugyanakkor nem említi, de az ilyen fajta teljesítményre elsősorban a profi élsportolók életvitele és edzésük rutinja tesz alkalmassá. Az élsportot a kommunista ideológia — túl azon, hogy nevelési eszközként használták — a sportélet átalakítására is fel kívánták használni, mivel úgy vélekedtek, hogy az csak a tömegsportból fejlődhet ki.

⁵ ENDRÓDI 1951: 60.

⁶ *A magyar nyelv értelmező szótára*. Online: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=t%C3%B6megsport> (Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 15.)

⁷ HEPP 1959: 3.

⁸ HEPP 1959: 3.

⁹ HEPP 1959: 3.

A tömegsportmozgalmak történeti ismertetése előtt indokoltnak tartom megemlékezni a marxista ideológia testnevelésről és sportról alkotott elképzeléséről, meghatározásairól. A téma sajátossága, hogy külön tanulmány formájában sem Engels, sem Marx nem foglalkozott a testkultúra sajátos tudományelméleti és ideológiai problémáival, helyette inkább holisztikusan mutattak rá az osztályharc leküzdésére, melyre úgy hivatkoztak, hogy az ellentétek felszámolása viszi közelebb az emberiséget ahhoz, hogy testi és szellemi képességeit, valamint erejét sokoldalúan kibontakoztassa.¹⁰ Ebből a gondolatból kiindulva tehát munkás kultúr- és sportszervezetek elsősorban ott alakultak, ahol a marxizmus ideálja befolyásolni tudta a munkásosztály jelentős részét.¹¹

Az erőszak aspektusai a mozgalom népszerűsítésének egyes eszközeiben

A mozgalom propagálásának egyik legismertebb módja az újság volt. A *Nemzeti Sportot* (a korszakban *Népsport*), valamint további sportolással és testneveléssel foglalkozó folyóiratot ismertetek. A sportsajtó által nyújtott hirdetési lehetőségeket a mindenkori politikai kormányok, vállalkozók és pártok kihasználták (sport)programjainak továbbadására, eredmények közreadására és általuk fontosnak tartott hírek közlésére. Az újság előnye, hogy sokak számára elérhető, nyelvezete könnyű, a szöveg megértése nem igényelt különösebb kvalifikációt vagy műveltséget. Hozzáférhetősége miatt széles körben forgatták, így a propaganda terjesztésének szempontjából kedvező lehetőségeket nyújtott a mindenkori politikai vezetésnek. A sportújság adottságát az 1945 után fokozatosan teret nyerő, majd a korlátlan hatalmat megszerző magyarországi kommunisták sem hanyagolták el.

Az 1945 áprilisában újraindult sportújság, immáron *Nép Sport* címmel kellően felvázolta, és egyúttal utalt az új esztendő értékrejére és azok mentalitására. A *Nép Sport* 1945. április végén már az 1919. május elsején rendezett felvonulásra emlékezett, heterogén szerkesztőbizottsága miatt ugyanakkor a szöveg semleges volt a marxista szófordulatoktól és fogalmazási elemektől.¹² A hivatkozott szám vezércikkében a Munkás Testedző Egyesület mint szervező teljesen elvonatkoztatott a rendezvényen az *Internacionálé* meghallgatásán kívül a kommunista ideológia hangoztatásától vagy erőteljes propagálásától.¹³ Az MKP hivatalos értesítőjében azonban Hidas Ferenc¹⁴ már sokkal jobban kiemelte a rendezvény politikai jelentőségét megnyitó beszédében:

¹⁰ KUN 1975: 16.

¹¹ KUN 1975: 17.

¹² A *Népsport* akkori szerkesztőbizottsága Barcs Sándor (a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt alelnöke, 1947-től a Magyar Távirati Iroda igazgatója 1980-ig), Gallowich Tibor (labdarúgó, későbbi magyar labdarúgó-szövetségi kapitány és a *Népsport* szerkesztője), Hidas Ferenc (az MKP Sportosztályának vezetője), Solti Lajos (a *Népszava* szerkesztője).

¹³ *Népsport* 1945: 1/3, 3.

¹⁴ Hidas Ferenc (Budapest, 1903. április 5. — Budapest, 1984. május 25.). Újságíró, 1945–1948 között az MKP sportvezetőjeként beavasztották a Legfelső Ötös Sporttanácsba. Nagy része volt az MKP sportprogramjának a kidolgozásában. 1947–1949 között a *Népsport* főszerkesztője. 1956-ban megkapta a Sportérdemérem arany fokozatát.

„Röviden vázolta a fasizmus pusztításait a sportéletben, majd rámutatott a munkás sport óriási nemzetnevelő lehetőségeire a mindent átalakító tömegsportra.”¹⁵

Hidas Ferenc felszólalásában már 1945 májusában új távlatokat mutatott a korabeli szimpaticizánsoknak. A hivatkozott újságban a szöveggörnyezetből okulva az erőszak mint ellenpélda és egyfajta pejoratív jelző jelenik meg. A munkáspártok és a sportolók által ígért tömegsport, mely „nemzetnevelő lehetőségként” egyfajta célként jelent meg az olvasó előtt, egyúttal megoldást is kívánt adni az 1945 előtti magyar sportéletben okozott „pusztításokra”. 1948-ban a magyar sportéletben már aktívan tevékenykedő Hegyi Gyula¹⁶ sportállamtitkár megfogalmazása szerint a két munkáspárt fúziója, valamint a Népfront politikai tömörülés és annak megerősödése adott biztosítékot arra, hogy a sport segítségével neveljék ki az új embertípust, amely élettel tölti meg a magasabb rendű társadalmi életformát.¹⁷ Ezt a felsőbbrendűséget a kommunista politikusok elsősorban a már korábban hivatkozott GTO mintájára létrehozott MHK-ban látták megvalósíthatónak, mely a testnevelésen keresztül a munkára és a harcra is kész generációkat fogja felnevelni. A sportmozgalom megnyitó ünnepségén a társadalmi osztályon alapuló felsőbbrendűség célját és szükségességét Marosán György is kiemelte.¹⁸

A széles körben elérhető *Népsport* mellett valamivel szakmaibb hangvételű és mélyrehatóbb témákkal foglalkozó folyóiratok is kiemelt figyelemmel sürgették a tömegsport szükségességét és a szovjet mintára alkotott MHK jelentőségét. A *Testkultúra* című folyóirat, ellentétben a *Népsport* számaival, fogalmazásában és tematikájában is egy más célközönséget kívánt megszólítani. Míg a sportújságban főleg újságírók írták a cikkeket, addig a hivatkozott folyóiratban íróként nagy számban előfordultak korabeli sportszervezők, testnevelő és egyetemi tanárok, néhány közlés erejéig pedig kommunista politikusok is. Külön kutatást érdemelne az egyes folyóiratszámok szövegeinek elemzése, ugyanakkor az általam használt forrásokból kiindulva — hasonlóan a sportorgánumokhoz — az erőszak és az 1945 előtti politikai közélet, valamint sportpolitika erőteljes párhuzamként jelenik meg.

A *Népsport* elsődleges feladata és célja az MHK népszerűsítése és az olvasóinak az ideológiához igazodó nyelvezeten keresztüli meggyőzése volt. A tömegsportprogram indulása előtt az újság elsősorban az ideológiai, elméleti és gyakorlati jellegét igyekezett elmélyíteni és ismertetni az olvasóközönségével. A mozgalom elindulása után az újság átvette az MHK első számú ismertetési és közlési szerepét, mindamelllett indulása előtt és után is a mozgalom gyakorlati bemutatásán túl a sportújság kényesen figyelt arra, hogy az új tömegsportmozgalom és a marxista ideológia szorosan összekapcsolódjék.¹⁹ A korszak propagandaplatformjainak sajátossága volt, hogy az erőszakra elsősorban nem mint fizikai konfrontációként, hanem pszichés, morális „fegyverként” hivatkozták. A forrásokból kiindulva közös hivatkozási pontként tekin-

¹⁵ *Szabad Nép* 1945: 3/32, 5.

¹⁶ Hegyi Gyula (Budapest, 1897. október 11. — Budapest, 1978. december 8.) kommunista sportvezető, az Országos Testnevelési és Sporthivatal államtitkára, a Magyar Olimpiai Bizottság elnöke.

¹⁷ *Népsport* 1948a: 4/31, 3.

¹⁸ *Népsport* 1949b: 5/67, 1.

¹⁹ „A sportjelvénytípus próbának nem az a célja, hogy a dolgozók figyelmét elvonja a politikától és a mindennapi kérdésektől, hanem ellenkezőleg: akik még nem jöttek rá, azok ezen a sportmozgalmon keresztül jöjjenek rá arra, hogy a népi demokrácia az, amely a sporttal is a dolgozók egészségét, lelki és testi frissességét, munkakészségét akarja fejleszteni.” *Népsport* 1949a: 5/19, 3.

tenek az erőszakra mint az ideológiai öngazolás egyik formájára. A források tükrében a tömegsportot és az MHK szorgalmazását és méltatását a szerzők „megoldásként” hivatkozzák a nyugati kultúra „kapitalista dekadenciájával” szemben. A hidegháborúra jellemző nyugat-szovjet szembenállás ilyen módon a magyar sportéletben is megmutatkozott. Paradox módon a szovjet béke elképzelések megvalósítását a harcban és a küzdelemben látták megoldásként, melyben a mindenkori sportoló ifúságnak oroszánrészt tulajdonítottak. Bartos Géza egy évvel az MHK hivatalos indulása előtt úgy látta, hogy a nyugati világgal szembeni harcban

„a sportoló ifúság egybeforrt szellemével és edzett vasizmával fogják kiharcolni a népek békéjét és szabadságát”.²⁰

Jóllehet az MHK indulása után, de a sportoló ifúságot Münnich Ferenc budapesti rendőr-főkapitány is megszólította. Írásának hangvételét címével is jelezte, a hazai sportfeladatok ellátását a szoros bajtársiasságban, a népi demokrácia védelmének fokozásában és az ellenség gyűlöletében látta.²¹

A nyomtatott sajtókon túl az Országos Sport Hivatal (OSH) által rendezett sportakadémiai előadásokat is ismertetem.²² A már tárgyalt nyomtatott propagandán túl a személyes előadásokon keresztül igyekezett az állampárt a sportról való elképzeléseit keresztülvinni, valamint további támogatókra találni. Szemináriumi sorozatukat azzal indokolták, hogy a meglévő feladatokat a magyar sport körül új alapokra kell helyezni, melynek következményeként megvalósíthatóvá válhat a tömegsport és az új testnevelési politika kidolgozása.²³ A sporthivatalnak a magyar sportélet kérdéseinek megvitatásán túl az előadásokon célja volt a meglévő, valamint a következő sportvezetői garnitúra át- és kiképzése. Az előadások 1948. decemberétől 1949. február 24-ig tartottak, melyeknek a Testnevelési Főiskola díszterme adott otthont. Ebben a magyar sport fejlődéséről, a sport társadalmi szerepéről, az olimpiai és nemzetközi versenyek helyzetéről beszéltek a felszólalók.

A Sportakadémia előadásai

1948 decemberétől 1949 februárjáig összesen hat sportszervező és testnevelő tanár tartott előadást a korabeli magyar sport teendőiről és jövőbeni feladatairól.

Az 1948 decemberében meghirdetett szakmai továbbképzésről szóló rész dolgozatom egyik kulcsfejezete. A meghirdetett továbbképzés során elsősorban olyan sportvezetőket és érdeklődőket vártak, akik az előző politikai rendszerben ideológiájuk miatt háttérbe kerültek, de a Tanácsköztársaságban vagy a megtűrt munkássportcsapatok (például Vasas) egyikében még a két világháború között tevékenykedtek.

1948. december 9-től indított sportvezetőképző szemináriumok sorozatát egészen 1949. február 17-ig megrendezték a Testnevelési Főiskola dísztermében. A szakmai továbbképző

²⁰ BARTOS 1948: 10.

²¹ MÜNNICH 1949: 3–4.

²² Az Országos Sport Hivatal 1948-ban alakult meg a kiépülő kommunista diktatúra sportcsúcsszervezeteként.

²³ *Népsport* 1948a: 4/232, 1.

esemény az MDP propaganda- és sportosztálya, az Országos Sport Hivatal, illetve a Testnevelési Főiskola hármásának szervezésében zajlott le. A sportakadémia elsődleges célközönsége a már meglévő sportvezetők, továbbá a szakmára fogékony személyek voltak, főleg olyanok, akik addig nem részesültek mély sporttörténelmi oktatásban. Kiemelendő, hogy az MKP már korábban szorgalmazta a TF hallgatói társadalmának a kiszélesítését — több vidéki és munkáscsaládból származó fiatalot vegyenek fel —, ezt az 1947-ben közzétett sportprogramjukban kiemelt helyen közölték.²⁴ A budapesti szemináriumok után az előadók a széles körű elérhetőség érdekében vidékre is meghirdették az előadásokat 1949 tavaszától — Győr, Szeged, Debrecen, Pécs, Diósgyőr —, ezzel sem elhanyagolva a vidéki propagandát és agitációt.

A szemináriumok során hat előadó hat különböző témában adott elő a kommunista párt és a marxista sporttörténet felfogásáról.²⁵ Az elhangzottakból 1949 tavaszán, még az 1949. április 5-én tartott MHK megnyitó előtt A5-ös méretű füzetek formájában is közreadták az előadások szövegeit, ezzel is igyekezve minél szélesebb körbe eljuttatni az előadásokon elmondottakat. A szövegek könnyen értelmezhetők, olvashatóságukból kikövetkeztethető az írások elsődleges célközönsége. Az összes elhangzott előadás részletes ismertetésétől eltekintek, helyette az egyes előadásokból a dolgozat szempontjából jelentősebb sorokat emelek ki, valamint az előadásokban tartalmilag közös részeket ismertetem.

A referátumokban közös elem az osztályharc tárgyalása. Egyetértettek abban, hogy a sport és a társadalom kialakulása és fejlődése egybeesik a történelem formálódásával, ezért van az, hogy az osztálytársadalmak története visszatükrözi egyben az emberiség sporttörténetét is. A marxista történetnézet a sportot az „osztálykultúra termékének” tekinti, hasonlóan a különböző művészetekhez és a további kulturális megnyilvánulásokhoz.²⁶ Értelmezésükben az osztályharc nemcsak a gazdaság, hanem a sport terén is párhuzamosan zajlott, ilyen módon a korok gazdasági alakulása kölcsönhatásban volt a kulturális tényezők fejlődésével, így a sportra is kifejtette hatását. Ujhelyi József sorait idézve — aktualizálva a kor politikai viszonyaira — kivétel nélkül egyetértettek, hogy

„a sportban ugyanolyan élesen folyik a harc a reakció és a haladás, a demokrácia és az imperializmus erői között, mint a politikai vagy a gazdasági élet területén.”²⁷

Hidas Ferenc, az MKP sportosztályának vezetője előadásában az ókorig vezette vissza a sport és politika viszonyát, melyben úgy látta, hogy a korabeli uralkodók Perzsiában, Egyiptomban, Görögországban vagy Rómában a sportot elsősorban saját politikájuk érvényesítésére, valamint az ifjúság katonai nevelésére alkalmazták. Tanulságos írásában olvasható, hogy miként alkalmazza az ókori társadalmi rétegekre a saját korának és ideológiájának megfelelő szocioló-

²⁴ MNL OL M-KS-274 f. 3. cs. 119. ő. e. A sportosztály javaslati az MKP sportprogramjára. 1947. november 13.

²⁵ Az előadásokat az alábbi napokon tartották: 1948. december 9. Hidas Ferenc (MKP sportosztály vezetője): *A magyar sport fejlődése*; 1948. december 23. Kovács Géza (rendőr százados): *A sport társadalmi szerepe*; 1949. január 27. Kovács Ferenc (OSH technikai főosztályának vezetője): *A sport a népi demokrácia védelmének szolgálatában*; 1949. február 3. Nemessuri Mihály (TF egyetemi tanársegéd): *A Szovjetunió sportja*; 1949. február 10. Ujhelyi József (Az OSH sajtó- és propagandaosztályának vezetője): *Népi demokrácia és sport*; 1949. február 17. Keresztes Tibor (Az OSH nevelési osztályának a vezetője): *Munkára, harcra kész!*

²⁶ UJHELYI 1949: 4–5; HIDAS 1949: 3.

²⁷ UJHELYI 1949: 3–4.

giai kifejezéseket, sőt két, különböző jelentésű fogalom szándékos összemosása sem állt távol egyik előadótól sem. Hidas úgy látta, hogy az ókori Rómában a mindenkori uralkodó a

„lejátszódó sporteseményeket felhasználta arra, hogy éhező proletariátusának figyelmét a sport révén elvonja a mindennapi kenyérgondoktól.”²⁸

Előadásában később arra a megállapításra jutott, hogy a középkori lovagok kiképzésük révén olyan emberek voltak, akik a tudományban való jártasságukat az uralkodó rend szolgálatába állították, haditudományukkal pedig az uralkodó rendet védték.²⁹ Az ókori történelem marxista narratívában való előadása amiatt volt indokolt, mivel ilyen módon is igyekeztek rámutatni az akkori társadalmi ellentétekre, valamint az uralkodó és a nép viszonyára, ezzel is igazolva ideológiájuk lényegét és annak szükségességét. Az ókori példákig való visszacsatolás esetükben azért volt fontos, mert ezzel igazolni akarták eszméjüket, hogy több ezer évvel korábban a politikai vezetők saját hatalmi tőkéjük megszilárdítására használták fel a sportot.

Az élsportról úgy vélekedtek, hogy a jövőben csak a népi tömegsportmozgalomból nőhet ki, mivel a tömegsport kiszélesítése lehetőséget biztosít minden sportolónak, tulajdonképpen esélyegyenlőséget kínál a társadalom jelentős részének. A sport kiszélesítése az ideológiából adódóan kizárólag a munkásosztályt foglalta magába, ezeknél egzisztenciálisan jobb helyzetben lévőkkel („burzsoáziával”) a továbbiakban hitvallásukból kifolyólag nem kívántak foglalkozni; ahol csak tudták, akadályozták és ellehetetlenítették az ilyen sportolókat, csapatokat.

Kollektíven értelmezve a szövegek mondanivalóját, az a kérdés fogalmazódhat meg, miként járult hozzá a sport a „népi demokrácia védelméhez?” Az előadások és az egész mozgalom kontextusából értelmezhető, hogy a sporttal mint a béke egyik „eszközével” csak akkor tudnak hatékonyan dolgozni, ha erős, sportban edzett fiatalsággal rendelkeznek. Ennek értelmében a sportolás és/vagy a testnevelés nem az egészség megőrzése szempontjából elsődleges, hanem maga az ideológia kívánja meg, hogy az állampolgárok „munkára, harcra készek” legyenek, ezáltal eleget tegyenek az utópisztikus kommunista ideológia törekvésének.

A testnevelésnek és a sportnak az ideológia szolgálatába állítása nem volt idegen a huszadik századi politikai rendszerek életében, mindegyik kiemelt módon foglalkozott a sporttal. Az általam tárgyalt kommunista ideológia mellett az amerikai demokrácia, a német nácizmus vagy az olasz fasizmus is kiemelt figyelemmel kezelte a sport ügyét. A sportban a tömeg és a közösség összetartozását látták, továbbá egy számukra igen kedvező politikai platformot, melynek becsatornázásán keresztül befolyásolhatták és felügyelheték a sportoló tömegeket. Visszacsatolva a sport kommunista értelmezéséhez, nem tartom indokoltnak részletesebben kifejteni, hogy az említett politikai mozgalmak a sportot mint fizikai tevékenységet nem önmagáért tartották fontosnak, mi több az egyén egészsége vagy testi fejlődése sem volt elsődleges számukra. Magyarország esetében az MHK elindításakor Marosán György beszédében erről az összefüggésről értekezett.³⁰

²⁸ HIDAS 1949: 3.

²⁹ HIDAS 1949: 4.

³⁰ „A szocializmus szabad embert akar, akiben minden jó és szép emberi tulajdonság kifejlődik, és aki a gyárban a munkapad mellett, szántóföldeken a traktor mellett, az iskolában, az egyetemen a tanulás mellett növeli, fokozza önállóságát, emberi önértékét és a magasabb életformára való igényét.” ENDRÓDI 1949: 5.

Az előadások egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen eleme a Horthy-korszak sportpolitikájáról való megemlékezés. Előadásaik e részében az ideológiájukból adódóan ellentétes hangvétellel és pejoratív szóhasználattal, valamint megfogalmazással írnak a korszak sportpolitikájáról. A mindenkori marxista sporttörténetírásból kiindulva ennek a korszaknak a legnagyobb hibája a népesség sporthoz való hozzáférhetősége volt oly módon, hogy meglátásaik szerint a korabeli sportvezetőség nem biztosított elég sportolási lehetőséget a szegényebb, de főleg a munkás rétegek számára. A felszólalók előadásaikban együttesen is kifejezték ellenszenvüket, mivel úgy vélték, hogy Magyarországon a „kapitalista érdekeket kiszolgáló sportintézmények” még inkább széthúzzák és tágítják a társadalmi csoportok közötti különbségeket.³¹ Hidas Ferenc előadásában arról emlékezett meg, hogy Magyarországon a politikai vezetők — a szövegben csak „Horthyékként” említve — már 1921-ben készültek a Szovjetunió elleni harcra.³² Külön dolgot érdemelne, hány történelmi pontatlanság, slendrián szóhasználat és logikai ellentmondás szerepel az előadások szövegében. A szövegekben lévő pontatlanságok és csúsztatások ugyanakkor tudatos elemek voltak, hiszen minél egyszerűbben fogalmaznak, annál nagyobb közönséget ért el a szöveg. A korábban hivatkozott példák mellett Hidas Ferenc eltekintett attól, hogy egykor a Szovjetunió mint állam csak 1922-től létezett, valamint, hogy Hitler és Sztálin egykoron még szövetségesek voltak 1941-ig.³³

A Horthy-korszak sportpolitikájának tárgyalásakor egyetértettek abban, hogy a Horthy-korszakban a saját anyagi javainak növelése érdekében vezette be a testnevelés órákon kívüli Levente-sportot. A kontextus végett érdemesnek tartom szó szerint idézni Kovács Ferenc előadásának idevonatkozó részletét:

„A Horthy-rezsim csendőrszuronnal kényszerítette a fiatalságot a Levente sportra, hogy testi erejét a és ügyességét a reakciós állam kizsákmányolásának érdekében használja.”³⁴

Kovács Ferenc előadásában úgy látta, hogy a Horthy-rendszer sportja nem volt több, mint

„a magyar burzsoázia fasiszta rezsimék ifjúsági nevelési módszere”,

mely a sport igazi jelentőségét elhomályosította, továbbá

„elsikkasztották és csak felületes, külsőségekben megjelenő, uniformizált katonai kiképzést nyújtottak az ifjúságnak.”³⁵

³¹ A társadalmak közötti osztályharcban Hidas Ferenc és Újhelyi József értett sarklatosan egyet. HIDAS 1949; ÚJHELYI 1949.

³² HIDAS 1949: 8.

³³ HIDAS 1949: 8.

³⁴ KOVÁCS 1949: 7.

³⁵ KOVÁCS 1949: 7.

Az uniformizált katonai kiképzésről Kovács Géza is megemlékezett, aki szerint az imperialisták tömegesítik a testnevelést, mivel a „hódításukhoz” munkás és sportoló kell.³⁶ Az idézett sorokban az erőszak explicit megjelenítése itt is a saját ideológiájuknak kedvezően, az ellenség kegyetlenségén és becsmérlésén keresztül valósult meg.

Felszólalásaikban részletesen méltatták a kommunista sportpolitika eredményeit, a GTO-n és az MHK-n keresztül vázolták fel a szocialista sport sikereit. Narratívájukban a szovjet tömegsport lényege abban merült ki, hogy az ottani ifjúságot a rendszeres sportoláson keresztül elsősorban nem a háborúra, hanem az alkotómunkára készítették fel, mellyel ellentétben a magyar fiatalokat a levontképzésen keresztül arra kényszerítették, hogy gondolkodás nélkül parancsokat teljesítsenek.³⁷ Az előadásokból okulva az a következtetést vonható le, hogy a két politikai vezetésnek teljesen más volt a hozzáállása a fiatalokhoz. Párhuzamos időszakban hasonlították össze Magyarország és a Szovjetunió testnevelés-politikáját. Országunk esetében arra jutottak, hogy a két háború közötti politikai vezetők saját hatalmi érdekeik gyarapítására használták fel a fiatalok sporterejét, önzően a saját és szövetségeseik politikai tőkájének tekintették őket.³⁸ Értelmezésükben az MHK-mozgalomhoz való tartozás tehát egy sokkal magasabb és felelősségteljesebb elhatározás, mint csupán az egyszerű sportolás, ily módon a mozgalomban való részvétel egyúttal társadalmilag és gazdaságilag növeli az ország prosperitását. A társadalmi és gazdasági növekedés alapjainak Keresztes Tibor két jellegzetes szót tulajdonított. „Építés” alatt a termelés fokozását értette, melyet szerinte minden vonatkoztatásban új szintre kell a következőkben emelni (tömegek nevelését, a káderek kinevelését), ezáltal ezen tényezők javulásával lehetővé válhat a szocializmus mielőbbi megvalósulása.³⁹ A másik lényeges teendőnek a „harcot” jelölte meg, melyet széles tartományban, a korszakban sokszor aktualizált módon értelmezett: politikai vonalon, kémkedés, hazaárulás, valutázás, de a sportélet területén is éberséggel kell folytatni.⁴⁰ Előadásának ezen részéből következőképpen az vonható le, hogy az általa „építésnek” aposztrofált teendőket megelőzően az előző politikai kurzus által létrehozott érdemeket, döntéseket meg kell szüntetni, fel kell számolni, majd ezután a kommunista ideológiának megfelelően újra kell építeni az ország sportját. Az ilyen fajta „építkezés” eredményeként értelmezhető Kovács Ferenc gondolata, aki úgy látta, hogy a sportot alá kell rendelni az ideológiájuknak, mely következményeként nem egy területen kiképzett emberekre van szükségük, hanem komplex, sokoldalú és széles politikai látókörű, a kommunista párt ideológiájához szorosan ragaszkodó, valamint

„az imperialistákat izzóan gyűlölő sportemberekre”⁴¹

Az idézett sorokból tehát a párt egy olyan felnövekvő generációt akart magának, melynek tagjai nem egy sportágban érnek el kimagasló teljesítményt, hanem azt, hogy egyszerre több sportágban érik el a megállapított normát, ezzel egy magasabb teljesítőképességet demonstrálnak.

³⁶ *Népsport* 1948c: 4/248, 2.

³⁷ *Népsport* 1948c: 4/248, 2.

³⁸ KOVÁCS 1949: 7.

³⁹ KERESZTES 1949: 6–7.

⁴⁰ KERESZTES 1949: 7.

⁴¹ KOVÁCS 1949: 11.

A Sportakadémia propagandája tehát egyszerre szólt a szemináriumok résztvevőikhez — mint leendő sportvezetőkhez vagy sportkáderekhez —, valamint a társadalom szélesebb rétegeihez is, hiszen a *Népsport* több alkalommal közölte a szemináriumok előadásait, így a nagyközönséget is bevonta ezek tartalmába. Az előadások érdemi sikeréről nem áll rendelkezésemre forrás, így messzemenő következtetést jelenleg nem volna illendő levonni. Függetlenül a sikerektől, az előadások után nem sokkal hasznos forrásként értékelhető a Magyar Dolgozók Pártja Szervező Bizottságának (SZB) kritikája. Bírálattukban és javaslatukban a párt sportosztályának hibás propaganda-hangsúlyozására hívta fel a párttagok figyelmét. Az SZB az MHK-val való célkitűzése annyiban tért el a hangoztatott céloktól, hogy a sportot mint eszköz akarták felhasználni erős, egészséges, nehézségeket leküzdő fiatalok nevelésére, azonban, ha szükséges, akkor egyúttal a honvédelemre alkalmas fiatalok álljanak rendelkezésükre.⁴²

Összegzés

Összességében az előadások tanulságából azt a következtetést lehet levonni, hogy a sportot mint eszközt a kommunista ideológia saját utópisztikus törekvéseinek az eléréshez kívánta felhasználni. Ennek a törekvésnek az egyik legkézenfekvőbb módszere pedig a tömegsport, az MHK-mozgalom, mely a széles társadalmi bázisát kihasználva igyekezett ennek megfelelő táptalajt biztosítani. Miként Marosán György rámutatott, hogy aki részt vesz ebben a mozgalomban, az a munkáját hatékonyabban tudja majd végezni, ezáltal nagyobb mértékben lesz képes hozzájárulni a szocialista Magyarország építéséhez.⁴³ A hivatkozott forrásokból okulva az erőszakot, valamint annak különböző aspektusait széles körben igyekezett az állampárt a szolgálatába állítani. Elsődlegesen az erőszakot és az azzal járó minden „káros” következményt az előző politikai rendszerrel azonosították, megnyilvánulásaikban „Horthyékként” hivatkozott évekről pejoratív hangvétellel vélekedtek. Az általam részletesebben bemutatott sportakadémiai előadásokból is néhány példát kiemelve jellemzően a felszólalók az erőszak számos formáját egészen az ókortól kezdve tárgyalták, azokat előadásaikban sok esetben koruk politikai fogalmaikkal azonosították. A korabeli példákat nem saját korukban (ókor, középkor) és ahhoz mért viszonyokhoz igazodva vizsgálták és mérlegelték, hanem a saját maguk korából (1948–1949) megítélve formálták a párt ideológiájához következtetéseiket.

Az MHK-mozgalmat és a vele járó folyamatokat megoldásként kínálták a korabeli magyar sportéletnek, mindamelllett a tömegsportmozgalmat a szocialista Magyarország építésének egyik nagy hozzájárulójaként aposztrofálták. A kommunista párt uralta korszakban a sport jelentőségét és lényegét véleményem szerint Münnich Ferenc foglalta össze a legpontosabban. Írásában nyersen, ugyanakkor annál határozottabban mutatott rá ideológiai törekvésük lényegére, melynek summája nem maga a sport mint fizikai és mentális munkavégzés, hanem egy eszköz nagyobb céljaik eléréshez:

⁴² MNL OL M-KS-276 f. 55. cs. 63. ő. e. MDP Sportosztály jelentése az MHK-mozgalomról. 1949. március 28.

⁴³ A korábban idézett Marosán-szöveg mellett a *Népsport* hasábjában is hasonló kontextusban közlik a sport és a szocializmus építésének összefüggését. *Népsport* 1949b: 5/67, 1.

„A sportot alá kell vetni a nevelés terén népi demokráciánk általános feladatainak. Nem egy bizonyos területén kiképzett sportemberek van elsősorban szükség, hanem sokoldalú, széles politikai látókörű, a magyar népi demokráciához feltétlenül ragaszkodó és az imperialistákat izzóan gyűlölő sportemberek kellene nekünk.”⁴⁴

Szakirodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M-KS-274 f. 3. cs. 119. ő. e. A sportosztály javaslatai az MKP sportprogramjára. 1947. november 13.

M-KS-276 f. 55. cs. 63. ő. e. MDP Sportosztály jelentése az MHK mozgalomról. 1949. március 28.

SAJTÓFORRÁSOK

Népsport

1945. 1/3 3. 1919 — Vörös Május.

1948a. 4/31 3. „A sport segítségével akarjuk kinevelni az új magasabb rendű embertípust”.

1948b. 4/232 1. A magyar sport, új nagyszabású feladatainak elvégzésére alkalmas vezetők képzése a Sportakadémia egyik fontos célja.

1948c. 4/248. „Ma a tömegek akarnak sportolni, ehhez pedig szűke a jelenlegi keretek”.

1949a. 5/19. 1. Mi a célja a jelvénytörzses mozgalomnak?

1949b. 5/67 1. Hármincötezer néző tomboló lelkesedése közben folyt le a „Munkára, Harcra Kész” jelvénytörzses sportmozgalom ünnepélyes megnyitója.

Szabad Nép

1945. 3/32 5. Munkássportünnepély a Millenárison.

SZAKIRODALOM

BARTOS Géza

1948 A magyar sportoló ifjúság szabadság ünnepe. *Testkultúra* 1/1, 10.

BÉLY Miklós et al.

1948 *A magyar testnevelés és sport időszerű kérdései*. Budapest: Országos Sport Hivatal.

ENDRÓDI Lajos

1949 *Az MHK próbák vezérfonala*. Budapest: Központi Irányító Bizottság.

FÖLDES Éva — KUN László — KUTASSI László

1982 *A magyar testnevelés és sport története*. Budapest: Sport.

HEPP Ferenc

1959 Tömegsportunk fejlesztési elvéről. *Sport és Tudomány* 3/1, 3–6.

| ⁴⁴ MÜNNICH 1949.

HIDAS Ferenc

1949 *A magyar sport fejlődése*. Budapest: Országos Sport Hivatal.

KERESZTES Tibor

1949 *Munkára, Harcra Kész!* Budapest: Országos Sport Hivatal.

KOVÁCS Ferenc

1949 *A sport a népi demokrácia védelmének szolgálatában*. Budapest: Országos Sport Hivatal.

KUTASSI László

1987 *A magyar kommunista párt sportpolitikája 1944–1948*. Budapest: Kossuth.

MÜNNICH Ferenc

1949 Szabadságharcos éberséget! *Szabadságharcos Vezetők Lapja* 1/4, 3–4.

RIORDAN, James

1977 *Sport in Soviet Society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press.

TAKÁCS Ferenc

1984 *Sportpolitika*. Budapest: TF.

TERÉNYI Imre

1976 *Sportpolitikai szöveggyűjtemény*. Budapest: TF.

ÚJHELYI József

1949 *Népi demokrácia és sport*. Budapest: Országos Sport Hivatal.

Abstract

The study explores the role of violence in the propaganda of the Hungarian “Ready for Work and Combat” (MHK) movement between 1948 and 1951. Focusing on printed media and educational seminars, it analyzes how sport was instrumentalized to serve communist ideological goals. The movement sought to mobilize youth and workers for mass physical education, promoting loyalty to the regime. Through the lens of class struggle and anti-capitalist rhetoric, sport was reframed as a political tool rather than a health practice. The paper highlights how propaganda blurred the line between physical training and ideological indoctrination.

